

Dames uit de zestiende eeuw op Facebook

Meisjes die pas hebben leren schrijven, krijgen een poëziealbum voor hun verjaardag om daarin versjes te verzamelen van ouders, broertjes en zusjes, ooms en tantes, vriendinnetjes (en een enkel vriendje). Het poëziealbum, en hedendaagse virtuele sociale media als *Facebook*, kennen een verre voorloper in het zestiende-eeuwse vrouwenalbum dat in adellijke kringen geliefd was. Jonge adellijke vrouwen uit het oosten van Nederland en uit het Rijnland begonnen rond het midden van de zestiende eeuw op grote schaal met het bijhouden van een boek waarin ze hun familie en vrienden die op bezoek kwamen, inscripties lieten noteren, maar vaak ook liederen en gedichten. Vaak noteerden ze zelf ook bijdragen. De vrouwenalba zijn, zelfs voor kenners, lastig om te lezen: de handschriften zijn vaak onduidelijk. Er is een onderzoeksgroep rondom deze bijzondere een waardevolle bronnen opgericht met daarin vertegenwoordigers van de Radboud Universiteit Nijmegen, de Hoge Raad van Adel, de Koninklijke Bibliotheek, het Gelders Archief en de Van Batenborch Stichting. Zij hebben het gezamenlijke doel diverse alba te ontcijferen en hun netwerk in kaart te brengen. De onderzoeksgroep heeft de *Stichting alba amicorum* opgericht en zoekt donateurs om de digitalisering van een grote groep alba mogelijk te maken. Vanaf oktober 2011 werk ik als promovenda historische letterkunde aan het project *Sharing and shaping culture. Women's alba as social objects, 1570-1610*. Ik ga ten behoeve van de analyse van vrouwenalba onderzoek doen naar de rol van adellijke vrouwen in de verspreiding en adaptatie van teksten, naar de groeps- en individuele identiteit van deze vrouwen en de manier waarop zij cultuur delen. Zodoende hoop ik een aantal sociale netwerken en hun mechanisme(s) uit de zestiende en zeventiende eeuw bloot te leggen. Als onderdeel van het project – en als manier om het project voor een breed publiek toegankelijk te maken – krijgt een aantal adellijke dames uit de zestiende en zeventiende eeuw een eigen Facebookaccount.

Drie adellijke dames maken hun tv-debuut

Donderdag 29 maart was een spannende dag voor Joanna Bentinck, Clara de Beers en Rutghera van Eck. De dames ontmoeten elkaar in de Koninklijke Bibliotheek voor de nieuwe documentaireserie van de NTR en de VPRO over de Gouden Eeuw.

Deze serie onderwerpt de zeventiende eeuw aan een aantal vragen. Vragen die voor onze wereld nog steeds relevant zijn over onder meer globalisering, verstedelijking, immigratie, tolerantie, fundamentalisme, populisme, consumentisme, financiële crises, beurs, media hypes, citymarketing en kennis-economie. Hoe werd ermee omgegaan en hoe doen we dat nu? De dames zijn onderdeel van een aflevering over liedboeken, *alba amicorum* en vrijageboeken. Hoe maakte men toen contact en hoe doen we dat nu?

Speciaal voor de opnames werd het album van Joanna Bentinck overgebracht van de Hoge Raad van Adel naar de Koninklijke Bibliotheek waar het album van Clara de Beers al lag te wachten. De dames hebben niet in elkaars album geschreven, ontmoetten elkaar dus voor het eerst op deze bewolkte donderdag in Den Haag voor het oog van de camera.

Projectleider Johan Oosterman vertelde Hans Goedkoop over de inscribenten in het album van Joanna Bentinck. Met name de commentaarhand kwam uitgebreid aan bod. Een van de verwanten van Joanna heeft in haar album op diverse plaatsen commentaar geleverd op de genoteerde teksten. Door dit commentaar wordt meer duidelijk over de werkelijkheid achter de bijdragen. Bij een Frans lied schreef de commentator 'Monsieur il me semble qu'avez trouve / Ce que vostre coeur a long temps cherche' [Meneer, ik heb het idee dat u gevonden hebt waarnaar uw hart lange tijd heeft gezocht.]. Na een Nederlandse lied schreef hij: 'Jonckheer ghij hebt het gewaecht in rechter liefd end trouwen / Al die gene die oick doen die sal het niet berouwen.'

Joanna Bentinck, tweede album, folio 31r. Links de commentaarhand: 'Jonckheer ghij hebt het gewaecht in rechter liefd end trouwen / Al die gene die oick doen die sal het niet berouwen.'

Eline Andriessse, Kelly Kuenen en ondergetekende maakten ter plekke een Facebookpagina voor Joanna Bentinck aan die vervolgens haar vriendschap met Rutghera

bevestigde. Rutghera verwelkomde Joanna meteen met een berichtje op haar prikbord.

De opnames werden afgesloten met het lezen van een aantal teksten uit vrijageboekjes. De vrijageboekjes zijn vertalingen van de *Ars Amatoria* (of *Ars Amandi*, Latijn voor 'de kunst van de liefde'). Dit werk is geschreven door Publius Ovidius Naso en is de oudste systematische handleiding in de verleidingskunst. Het is een leerdicht in drie boeken en bevat in totaal 2330 versregels. De eerste twee boeken dateren van circa 1 v.Chr. en het derde van circa 1 n.Chr. Mannen wordt in boek 1 (772 verzen) en 2 (746 verzen) de kunst van het versieren onderwezen en vrouwen in boek 3 (812 verzen).

We vinden er tips als de volgende in: Sta vooral in uw jeugd open voor de liefde, want voordat u het weet bent u oud en lelijk en wordt u door niemand meer bemind:

*De tijd zal komen dat gij die uw
vrijers nu buiten
uw deur houdt en niet een venster
zou ontsluiten
een oud en lelijk wijf zal worden;
en alleen
verkleumen in uw bed, van niemand
meer gevreejen.*

En de dames moeten vooral niet te uitbundig lachen, bescheiden, met dichte mond is het aantrekkelijkst:

*Zo raad ik voor uw best, dat u u
zelven wacht
dat gij niet ongeschikt met open
mond lacht
Door aardig ter lachen laat iemand
zich wel bekoren
maar er zijn er die hun mond open-
sperrren tot aan hun oren
en lachen luidkeels of trekken het
aangezicht slim
en grijnzen niet anders als een ver-
schrompen zin.
Of weten niet wanneer zij dienen
uit te scheiden!*

Het is bovendien als vrouw niet gepast een man uit te vragen:

*Daar is meer geoorloofd aan de broek
als aan de doeken
Een jongeman staat het vrij een doch-
ter aan te zoeken
maar het betaamt haar niet dat zij een
jongeman vraagt.*

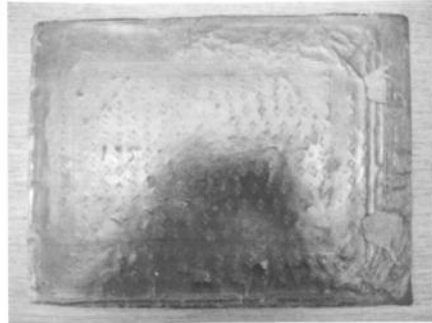
En de vrouw moet vooral af en toe haar man een dagje buiten laten staan. Dan zal hij eens voelen wat hij mist:

Laat soms uw vrijer eens buiten staan

*en roepen wreede deur zult gij niet
open gaan
Hooft hoe ootmoedig hij daar bidden
kan en smeken
hoort hoe hij dreigen derft en hoge
woorden spreken.*

De tijden zijn veranderd – tegenwoordig vragen vrouwen net zo vanzelfsprekend een man mee uit of ten huwelijk als andersom -, maar sommige tips lijken tijdloos. Huub van der Lubbe van De Dijk zingt immers ‘Een man weet niet wat hij mist, maar als ze er niet is, weet een man pas wat hij mist’ in het nummer *Als ze er niet is*.

Het is de vraag of Joanna Floris van Buchorst (waarmee ze in 1586 trouwt) ook af en toe voor een gesloten deur heeft laten staan. Wellicht dat hij op zo'n moment pas beseftte wat voor moois hij in handen had: een vrouw die middenin een levendige sociale kring stond. Zóveel mensen wilden hun vriendschap met Joanna bevestigen, dat ze met hun inscripties wel drie albums kon vullen.

Eerste album van Joanna Bentinck met vooral bijdragen uit de jaren 1575-1579

Het derde album bevat voornamelijk inscripties uit de jaren 1596-1599

Het tweede album dateert uit de jaren voorafgaand aan haar eerste huwelijk, in 1586, met Floris van Buchorst

De Gouden Eeuw documentairereeks staat gepland voor januari 2013. We moeten dus nog even geduld hebben voor de tv-uitzending. Gelukkig kunnen we de verwickelingen van de dames blijven volgen via de site www.alba-amicorum.nl en op Facebook en Twitter.

Sophie Reinders

Daar heb je die weer

Naar aanleiding van mijn stukje ‘Die, een woord met toekomst’ schrijft Jan Stroop in *vakTaal* 24(2011), afl.4, dat *tie* en *die* naar zijn mening fonologisch geconditioneerde varianten zijn van *ie*. Mij lijkt deze opvatting niet juist. Men kan namelijk op elke plaats waar *ie* verschijnt, ook *die* (*tie*) gebruiken. Er is dus geen sprake van fonologische condities.

Ter illustratie: na klinkers is *die* wel zo gemakkelijk (*zei-ie*, *zeidie*), maar ook na sonorante medeklinkers kiest menigeen voor *die* (*kannie*, *kandie*; *terwijlie*, *terwijldie*). Bij een stemloze consonant assimileert *die* tot *tie*: *sindstie*, *oftie*. Als de stemloze consonant een *t* is, verdwijnt één *t* (*gaat-tie* > *gaatie*), zodat het verschil tussen *ie*, *die* en *tie* wordt geneutraliseerd.

De ANS onderscheidt dus terecht *die* als een apart persoonlijk voornaamwoord. Volgens Van den Toorn (1959) is het afkomstig uit Zuid-Hollandse dialecten. Daarin kan *ie* ook als 2e persoon worden gebruikt, zodat *maggie mee?* ambigu is: *mag je mee* óf *mag hij mee*. De keus voor *die* (*machtie mee?*) leidt dan tot desambiguering. In mijn boekje (Nieuwenhuijsen 2012) laat ik echter zien dat het persoonlijke voornaamwoord *die* zich in-

middels over het gehele Nederlandstalige gebied heeft verspreid.

Dit *die* is dus bezig aan een opmars: niet alleen heeft het zich in het algemene Nederlands genesteld, het wordt nu ook geschreven, met name op internetfora (bv. *zeidie* komt volgens Google 14 duizend keer voor; *istie* maar liefst 400 duizend keer). De andere *die*'s rukken op doordat het onzijdig geslacht er blijkbaar in de ogen van veel sprekers niet mee vloekt (betrekkelijk *die* als in *een ritueel die*, *een liedje die*; en een al wat ouder voorbeeld van het aanwijzende *die*: *die* (=een schaap) *drinkt zijn melk zo zoetjes*). Deze ontwikkelingen hebben, zoals Jan Stroop opmerkt, inderdaad niets met elkaar te maken, maar leiden beide tot een hogere frequentie van de diverse *die*'s. Vandaar die ‘zonnige toekomst’, waarover ik het had.

Peter Nieuwenhuijsen

LITERATUUR

Peter Nieuwenhuijsen (2012), *We hebben een d, we hebben een i*. Groningen: de Hondsrug Pers. (nieuwduin@hetnet.nl)
M.C. van den Toorn, (1959) ‘De herkomst van het enklitisch pronomen *ie*, resp. *die/tie*.’ In: *De Nieuwe Taalgids* 52, p. 85-90.

[EEN STUK OF WAT GEDICHTEN]

Aanwijzingen

Enscenering

*Wanneer ik doodga hef ik nog even mijn armen.
Dat doen alle stervers, dat doet ieder kind
Op die eerste, prachtige dag dat het leert lopen.*

Vervolgens word ik onzichtbaar op de manier

Van een gesprek, ik hoop dat het niet stopt.

*Ik hoop dat er nog zijn die willen praten
Met het lastige portret dat ik hier was,
Een mens die zijn afwezigheid ensceneert.*

Leonard Nolens, uit: *Woestijnkunde, gedichten* (2008)

Ook als je de titel gemist zou hebben, dringt het theatrale van het